

10, 5 »tonstück« — hudební skladba, zde však, jak i z uvozovek i ze souvislosti zřejmo, hudební šlágr; 35 *Debussy* — Claude Debussy (1862—1918, čti debussy), francouzský skladatel, průkopník hudebního impresionismu, vyznačujícího se smyslem pro lyrickou náladovost.

16, 17 »fa Kovářik, Prostějov« — firma Kovářik, později Wichterle a Kovářik, v Prostějově byla továrna na hospodářské stroje.

26, 2 *Zorganisovali jsme se na základě nedostatku uhlí, svítiva, bytu, knih a blízcích se státnic.* — Autor má na mysli tehdejší studentskou bytovou krizi, postihující zejména chudé studenty; avšak i on studoval v někdejší čítárně pražské universitní knihovny — vcházelo se do ní napravo v průjezdu z nynějšího náměstí Primátora dr. V. Vačka — jak před svou první právnickou státní zkouškou, kterou skládal v březnu 1921, tak i později, aby v zimních měsících ušetřil drahé topivo. Opětovně se o tom zmiňuje v dopisech rodičům, na př. dne 9. února 1921 si stýská: »Mimo jiné nepříjemnosti nejvíce se mě dotýká ta, že universitní knihovna, jediný teplý útulek, kde jsem mohl studovat, — je zavřená.« (KSR, 69—70.)

27, 28 *usucapio pro herede* (čti usukapio) — tímto pojmem z římského práva (značí vydržení vlastnického práva z titulu dědictví) a další citací vědeckého názvosloví, jmen, matematických a chemických vzorců hledí autor náznakově ukázat, jak se v čítárně universitní knihovny shromažďovali ke studiu posluchači rozličných fakult a studenti nejrozmanitějších oborů. Jsou tu zastoupeny: studium jazyků (*tel quel*, čti kel, fr. = ledajaký, beze změny), technika (*traversa T* — t. j. ve tvaru T), psychologie (*herbartovská apercepce* — Herbartova nauka o osvojování představ; Johann Friedrich Herbart, 1776—1841, německý filosof), historie (*Jošt Moravský* — nar. 1351 jako mladší bratr Karla IV., po jehož smrti se stal moravským markrabím), chemie (*deriváty toluolu* — hojně došly praktického upotřebení v chemickém průmyslu; toluol — aromatický uhlovodík; deriváty — sloučeniny odvozené chemickým pochodem), přírodopis (*pilořitky* — čeleď bylinných vos s rovnými tykadly), medicína (*encephalomalacia* — změknutí mozku; vzniká ucpáním některé cévy, nejčastěji to bývá právě *arteria fossae Sylvii*), znovu právo, tentokrát církevní (*přímus farní* — vyznačoval a zajišťoval výhradní farářova práva k duchovním úkonům v jeho farnosti), a matematika ($\sqrt{1}$).

30, 17 *typ ženy, který má do sebe mnoho hamsunovského* — typ ženy živelně vášnivě a rozmarné, hrdě nezávislé a odvázně energické, přilnulé k přírodě a svobodě, jehož příkladem byly hrdinky norského romanopisce Knuta Hamsuna (1860—1952): nepochybně se k němu hlásí také titulní hrdinka povídky Wolkrovy; 28 *jsou snad muži loupežníci?* — pointa básně Fráni Šrámka *Dívka* ze sbírky *Splav*.

31, 6 *Plevlje* — měla v době, kdy se příběh odehrává, na šest tisíc obyvatel srbského jazyka a většinou mohamedánského vyznání; k Černé Hoře byla přivtělena teprve bukureštským mírem r. 1913, předtím náležela k Turecku; 11 *komiti* — vlastně předchůdci nynějších partyzánů; původně se tak — od druhé půle minulého století — jmenovali v Makedonii a v Bulharsku členové revolučních komitétů, organizujících odboj proti turecké nadvládě, později na celém Balkáně bojovníci za svobodu ať proti tureckému jhu, ať za první světové války proti rakouským a německým okupantům.

51, 3 *Věděl, že sny musí se zabít...* — viz Baladu o snu, *Spisy I*, 126, v. 119.

58, 19 *Věřte, samotný člověk si nestačí...* — viz báseň *Samota*, *Spisy I*, 162, v. 17—20.

67, 29 *whist* — anglická hra v karty.

81, 5 *já Anna Vichová, knížka číslo 805!* — Míni se úřední knížka s pořadovým číslem, které mívaly ty řemeslné nevěstky, jež byly policejně zaregistrovány a kontrolovány.

85, 24 *bledý knihař Bertin* — viz Wolkrovu báseň *Svatý Kopeček*, *Spisy I*, 50, v. 91.

86, 15 *Radost nad radost a všechno je radost* — obměna biblického »marnost nad marnost a všechno marnost« (Káz. 12, 8).

93, 34 *historie o králi Midasovi* — o fryžském králi podle řecké báje: protože se protivil božskému rozhodnutí, narostly mu za trest oslí uši, které zakrýval korunou; věděl o tom jen králův holič, ale protože nesměl tajemství vyradit, pošeptal je aspoň do jámy, kde rostlo rákosí, a to je pak prozradilo svým ševelem.

95, 16 *banka Ego* — i jejím názvem chtěl autor vyznačit boháčův egoismus: ego (lat.) = já.

96, 4 *sirky Helios* — Helios byl v řeckém bájesloví bůh slunce.

105, 2 *Helenka Hartlová* — dcerka dr. Antonína Hartla (1885 až 1944), literárního kritika a historika, jenž tehdy řídil *Besedy Času*, nedělní beletristickou přílohu deníku *Čas*. Wolker tam uveřejnil také pohádku *O knihaři a básníkovi* i jiné práce veršem a prózou; přitom se s dr. Hartlem přátelsky sblížil.

112, 22 *bílý prapor na černé věznicí* — bílý prapor se vyvěšoval na věznicích tehdy, když tam nebylo vězňů.

127, 4 *John Ruskin* (1819—1900, čti džon raskin), anglický myslitel, obíral se nejen otázkami kultury a umění, zejména výtvarného, ale i problémy hospodářskými a společenskými, a to rovněž s idealistického hlediska, s něhož také podroboval kritice kulturní zhoubnost vzrůstajícího kapitalismu. Citát, kde se školou rozumí umělecká škola, umělecký směr, je z Ruskinova díla *The Two Paths* (1859) a v jeho českém překladu (*Dvě stezky*, přel. V. A. Jung, Praha 1909, str. 15) zní: »...nebylo nikdy žádné velké školy, která by byla hlavně nesměřovala k tomu, aby co nejdříve vyjádřila nějaký velký fakt.«;

21 *Držovská ulice* — v Prostějově, nyní Olomoucká třída, jmenovala se podle toho, že vede k vesnici Držovice.

128, 24 *prof. Jeřábek* — Julius Jeřábek, byl profesorem češtiny na prostějovské reálce.

131, 1 *fenacetin* — lék podávaný při vysokých teplotách; 17 *kerlub* (z něm. Kohlrabi) — nářeční tvar slova kedluben; 33 *Svatý Kopeček* — výletní a poutní místo u Olomouce: Wolker tam býval již od dětství a později, do posledních let, tam trávil prázdniny a chvíle oddechu, a to ve vile, kterou tam měli rodiče jeho matky, manželé Skládalovi; viz báseň *Svatý Kopeček*, *Spisy* I, 47; 35 *tertium comparationis* (lat., čti tercium komparacionis) — shodný znak dvou jevů, které se přirovnávají, na př. v básnické obrazotvornosti.

132, 7 *stařenka Skládalová* — básníková babička s matčiny strany; viz vysv. k 131, 33 a báseň *Pohřeb*, *Spisy* I, 128; 22 *Samotišky* — vesnice na úpatí Svatého Kopečku; 25 *bratři Čapkové* — Karel a Josef: s prvním se Wolker seznámil jako s tehdejší dramaturgem Městského divadla na Král. Vinohradech, když tam zadal hru *Hrob* (viz pozn. na str. 391), druhý vytvořil obálku k jeho básnické sbírce *Těžká hodina*.

133, 11 *kastel* (z lat.) — menší tvrz; 19 *Ó ty Poljanko!* — připomínají tato slova v závorce, že i zde se ve Wolkrově snu obráželo cosi z pobytu v tatraskopoljanském sanatoriu, kde si však — podle údaje básníkovy matky — naopak přál pokoj s balkonem, aby tam mohl prodlévat na lehátku; 23 *La mort! | Sans elle | jamais l'éternité n'apparaîtrait nouvelle.* (Smrt! Bez ní by se věčnost nikdy nejevila novou.) — tak přesně znějí verše Emila Verhaerena (1855—1916), francouzsky píšícího belgického lyrika a dramatika flámského původu, v básni *Sur les grèves* ze sbírky *Les Forces tumultueuses* (1902). Do jaké míry se tento aforismus stal Wolkrovým vyznáním, ano pří-

mo štítem ve chvílích nejkrušnějších, vysvítá rovněž odtud, že jím — v téměř neúplném znění, bez příslovce jamais (= nikdy) — uzavřel dne 8. listopadu 1923 v Tatranské Poljance i svoji závěť, kde praví: *Sám bych si z duše přál, aby tento papír stal se zbytečným cárem a já byl vrácen k práci a k životu. Smrti však se nebojím, neboť na ni nevěřím, neboť načez znovu cituje ony Verhaerenovy verše (viz publikaci Závěť Jiřího Wolker, Prostějov 1952). Znal je ze studie F. X. Šaldy Émile Verhaeren, která vyšla úvodem k českému výboru z díla belgického básníka (Mnohonásobný lesk, Praha 1917, str. 32) a kde ty gnomické verše, nejprve francouzsky citované, jsou přeloženy takto: Smrt! Bez ní věčnost nezdála by se nová. — Důkazem pro tento původ Wolkrovy citace je básníkův kalendářní zápisník na rok 1923 (v MP), kde si z téže Šaldovy studie vypsal — rovněž v originále — ještě jiné, obdobně aforistické Verhaerenovy verše. K Wolkrovu zájmu o belgického básníka dojista přispělo, že jeho citatelem u nás a překladatelem býval — už před první světovou válkou — St. K. Neumann, v jehož překladu Wolker také spatřil »překrásné Verhaerenovo drama „Svítání“« v Městském divadle na Král. Vinohradech. Jak na něj působilo, psal 28. listopadu 1920 Jaroslavu Krejzlíkovi: »Od těch dob, co jsem to viděl, nechce se mi jít do divadla, neboť nechci si pokaziti jedinečný dojem, jaký tato hra na mě udělala.«*

157 nadpis na hrobce Shakespearově — jen domněle: verše, jež Wolker s tímto údajem cituje, jsou totiž na dlažbě stratfordského farního kostela vytesány do kamenné desky nad hrobem neznámého nebožtíka a jen proto, že po obou jeho stranách jsou pochovány Shakespearova žena a dcera, přisuzovala dávná pověst i hrob i nápis Shakespearovi; jeho náhrobek je tam však o kus dále, ve zdi kostela, a s jiným, dvojitým nápisem, latinským a anglickým. Viz o tom v Knize o Shakespearovi (I, 794—797, Praha 1941) z pera Františka Chudoby, jenž tam čtyřverší, kterého Wolker důvodně užil jako motta ke své hře, uvádí v tomto znění:

Good frend for Jesus sake forbear,
 To digg the dust enclosed heare!
 Bleste be the man that spares thes stones,
 And curst be he that moves my bones.

A překládá je takto: »Příteli dobrý, chraň se pro Ježíše Krista kopat prach zde uzavřený! Žehnáno budiž člověku, jenž ušetří těchto kameňů, a kletba tomu, kdo pohne mými kostmi.«; *Předmluva ke »Kapitálu«* — jde o Předmluvu k prvému vydání, datovanou v Londýně

dnem 25. července 1867; Wolker z ní cituje podle českého překladu I. svazku Kapitálu, který pořídili Theodor Šmeral a Ludvík Tošner (Praha 1913, str. VIII) a který měl ve své knihovně; citovaná věta tam zní: Trápí nás nejenom živí, nýbrž i mrtví!

176, 13 *V tvých očích jediných...* — viz Báseň milostnou, Spisy I, 121, v. 1—5; 20 *Aby mě přesvědčili, že je něco...* — viz tamtéž, v. 10—15; 32 *Láska nemůže být...* — viz Baladu o ženě, bohu a muži, Spisy I, 155, v. 94—96.

193 *Antonín Dokoupil* (1887), zprvu Wolkrův profesor češtiny na prostějovském gymnasiu, později přítel, k němuž Wolker nad jiné přilnul (viz *LP*, 22). Dokoupil vydatně přispěl k jeho růstu v uvědomělého komunistu a spolu k jeho vývoji od poesie chlapeckých ilusí z období Hosta do domu v mužného básníka *Těžké hodiny*, usilujícího o umění ideové, realistické a bojovné. Ne náhodou mu tedy Wolker připsal právě tuto ze *Tří her*; v době, kdy se kniha sázela, psal do Prahy: »Prosím, — přehlédni, — je-li u poslední hry („Nejvyšší oběti“) věnování (A. Dokoupilovi). Záleží mi na tom, aby tam bylo...« (*LP*, 76.)

199 *Kvartet F dur*, op. 135 — z roku 1826; nad jeho poslední větu nadepsal Ludwig van Beethoven slova: Der schwer gefasste Entschluss (*Těžké rozhodnutí*) a pod ně: Muss es sein? Es muss sein! Es muss sein! (Musí to být? Musí to být! Musí to být!) Rukopis i všechny dosavadní tisky *Nejvyšší oběti* mylně uváděly, že citovaná slova jsou z Beethovenova Kvarteta cis moll, op. 13 (rovněž omyl: správně op. 131).

213, 32 *citát ze Shakespeara* — je verš z páté scény třetího dějství komedie *Jak se vám líbí*, z rozmluvy pastýřky Foebe s pastýřem Silviem; Wolker jej uvádí ve vlastním překladu.

227, 17 *d'annunziiovští hrdinové* — míní se postavy italského romanopisce a dramatika Gabriela d'Annunzia (1863—1938), jenž se podstatnou částí svého díla jevil představitelem úpadkové, dekadentní literatury; přitom se politickým smýšlením i veřejným působením — zejména za první světové války a po ní — shodoval jako hlasatel italského imperialismu s fašismem.

228, 3 *lartpourlartismus* — z fr. l'art pour l'art = umění pro umění: úpadková zásada, že umění jest samo sobě účelem, aniž má společenskou funkci.

229, 10 *Edy Polo* — filmový herec, hrdina cowbojských dobrodružství v amerických filmových seriálech; Wolkrův vrstevník, František Němec, věnoval mu ódu ve sbírce *Zelené demonstrace* (Praha 1921).

231, 8 *Devětsil* — vlastně Umělecký svaz Devětsil, byl založen v Praze na podzim roku 1920 jako sdružení tehdejší poválečné umělecké mládeže. Wolker se k jeho působení stavěl zprvu zamítavě (viz epigram *Devětsil*, str. 277), a teprve když se Devětsil programově přihlásil k revolučnímu dělnickému hnutí a spolu k zásadám proletářského umění, vstoupil do něho v březnu 1922; ale ani tehdy ne zcela bez výhrad k devětsilovskému pojmání a uskutečňování oněch zásad (viz *LP*, 75), jak ostatně vysvítá i z úvodu k tomuto Wolkrovu projevu. Již v lednu 1923 však z Devětsilu vystoupil, když se o něm přesvědčil, že čím dál víc zabřídá do kosmopolitismu a formalismu.

232, 18 *unanimité* — stoupenec unanimitismu (z fr. unanime = jednomyslný, jedné duše), uměleckého směru, jenž vznikl ve Francii v letech před první světovou válkou: v duchu Durkheimovy sociologie, ale prý nezávisle na ní, usiloval zachytit kolektivní »duši« hromadných útvarů, na př. ulic nebo měst, a zejména lidských skupin, stmelených však nikoli třídním vědomím, společnou myšlenkou, uvědomělým úsilím, nýbrž spjatých jen náhodně a přechodně jednotlivým popudem, zájmem nebo dějem; zdůrazňoval tak nicméně — proti individualismu — pocity lidského soužití a soubytí. V teorii i praxi byl jeho průkopníkem a hlavním představitelem lyrik, prozaik a dramatik Jules Romains (* 1885, čti romén), jehož unanimiticky založené práce, zejména vypravěčské, pronikaly brzy po světové válce v překladech i k nám: povídky *Na březích Villete*, 1920; román *Kdosi umřel*, 1921. Na Wolkra, jenž si tehdy tento román liboval, zapůsobil unanimitismus zejména v próze Universitní knihovna (viz str. 26).

233, 5 *několik vět Havlíčkových, z jeho předmluvy ke kritice Tylova »Posledního Čecha«* — citované věty jsou z Havlíčkovy Kapitoly o kritice, samostatně to úvahy, kterou otiskoval v České včele roku 1846, kdežto kritiku Tylova *Posledního Čecha* tam uveřejnil už roku předchozího. Wolkrův omyl vznikl pravděpodobně tím, že v III. svazku *Spisů Karla Havlíčka* (Praha 1908) za zásadní Kapitolou o kritice, otištěnou tam úvodem, vzápětí následuje — v čele souboru Havlíčkových kritik — právě posudek *Posledního Čecha*. Ale i do citace Havlíčkových vět se Wolkrovi vloudily některé nepřesnosti, nehledíc ani k podružným odchylkám: 14 u Havlíčka *ta sada m. zásada*; 18 za slovy *se věčně opakuje* chybí *a vždy stejné zůstává*; 21 má být *ještě o něco*; 35 *Napsal jsem už dříve na tomto místě* — v časopise *Var*, v úvaze *Umění všední či nedělní?*, viz str. 227, 13.

234, 20 *Charles-Louis Philippe* (1874—1909) — francouzský prozaik, básník chudoby, jenž — jak sám pravil — »zvláště rád měl to, co

trpí«. S odvážnou pravdivostí a spolu s vroucím citem zobrazoval úděl životních ztroskotanců a společenských vydědenců, uražených a ponížených. Překladatelsky k nám uváděn na sklonku první světové války a po ní, mocně zapůsobil na tehdejší literární mláď, zejména románem *Bubu z Montparnassu*, jehož překlad vycházel v prvním ročníku Neumannova listu Červen (1918—1919, viz vysv. k 292, 32); knižně vyšel jako úvodní svazek v edici téhož listu (1919); 26 *artefakt* (z lat.) — umělý výtvar, na rozdíl od přírodních tvarů.

235, 2 *kontrapunkt* (z lat.) — spojení dvou samostatných melodií v jeden celek; 2 *mentální* (z lat.) — myšlenkový.

236, 17 *vedle Dyka a Procházky* — míněn Arnošt Procházka (1869 až 1925), literárně kritický mluvčí české dekadence, literatury úpadkově aristokratické, zakladatel a redaktor *Moderní revue*, která byla jejím orgánem; i politicky byl tehdy hlasatelem reakce; 34 *A. Novák v »Lid. novinách«* — v jejich čísle ze dne 12. dubna 1922, str. 7, bezuzdně napadl Wolkrův programový projev *Proletářské umění* (viz str. 231) statí Manifest »proletářských« básníků.

238, 4 *dr. Arne Novák v »Lidových novinách«* — viz předchozí vysvětlivku; 31 *idylická sestina s nadpisem třeba »Měsíc nad řekou«* — sestina je strofický útvar s vyumělkovaně složitou soustavou rýmů, takže si tu Wolker spolu s šosáckou idyličností bral na mušku také formalismus. Zároveň názvem té pomyslné sestiny ironicky narážel na stejnojmennou komedii Fráni Šrámka, která se tehdy — od 1. února 1922 — dávala v Městském divadle na Král. Vinohradech; jak odmítavě o ní Wolker soudil — právě pro resignovanou idyličnost, ve které si tam liboval básník kdysi revoltující —, vysvítá z jeho dopisu otci ze dne 23. února 1922: »Ten „Měsíc nad řekou“ chci ve Varu zřezat.« (KSR, 104.)

239, 25 *Co pak se týče první mé knihy* — básnické sbírky *Host do domu*, na níž závěrečná pasáž Novákova výpadu podjatě narážela slovy o »něžném lyrikovi«, jehož »chlapecký optimismus zdál se výrazem teplého měšťáckého zátiší, prosyceného rodinnou dobrotou«; 30 *p. Scheinpflug* — spisovatel Karel Scheinpflug, tehdy redaktor *Národních listů*, polemisoval tam dne 16. dubna 1922 — pod svou novinářskou značkou ksg. — s Wolkrůvým projevem *Proletářské umění* úvodníkem téhož názvu.

241, 19 *na tomto místě* — v časopise *Var*, v programovém projevu *Proletářské umění* (viz str. 231, 8); 24 *ankety, debaty, novinářské výpady* — ty, k nimž zavedl podnět Wolkrův projev, o kterém se zmiňuje předchozí vysvětlivka: byla to na př. anketa měsíčníku *Most*

(viz str. 446, pozn. k stati O literární příští) a z novinářských výpadů na př. ony, s kterými sám účtoval v předchozí stati Ochránci umělecké svobody; 26 *manifest Literární skupiny* — vyšel s názvem Naše naděje, víra a práce a s datem 1. září 1922 v jejím měsíčníku Host, v čele prvního čísla druhého ročníku (říjen 1922, str. 1—4). Brněnská Literární skupina vznikla v září 1921, zprvu jen jako sdružení mladých spisovatelů, ideově i umělecky namnoze různorodých, a tedy bez jednotícího programu. S tou podmínkou se také Wolker, jenž se účastnil jejího založení, stal jejím členem a spolupracovníkem Hosta (viz *LDB*, 23, a *LP*, 47—49). Ale vystoupil z ní, jakmile o rok později valná hromada Literární skupiny přes jeho protest přijala ono programové prohlášení, pro všechny její členy závazné, jež Wolker v této stati podrobil zásadnímu kritickému rozboru. (Viz *LP*, 68—70.)

241—242 *citáty z manifestu Literární skupiny* — nejsou všude přesné. Nehledíc k drobnostem, má být: 241, 34 na vývoj života lidské společnosti; 242, 5 zbytkem minulých dob.; 242, 6 ale i osvoboditi člověka vůbec i duchovně z nenávisti, zloby, zatuchlosti srdce.; 242, 9 proletáře nového, lepšího a čistšího; texty v závorkách jsou Wolkovy.

242, 36 *imaginární* (z lat.) — pomyslný.

243, 7 *nehumanistické, dogmatické* — prvním pojmem měl Wolker na mysli — proti manifestu Literární skupiny, kde se zdůrazňoval »kult mravních hodnot, lásky, humanity«, horovalo se o »čistých srdcích, přeplněných láskou a humanitou« — právě umění znající se k třídnímu boji a druhým pojmem mínil ideovou jednoznačnost a zásadovost; 9 *tvrdili jsme tak už dříve* — v programovém projevu Proletářské umění (viz str. 235); 27 *ve »Venkově«* — dne 22. října 1922, str. 14.

244, 3 *v »Nár. listech dr. Miroslav Rutte* — jejich literární kritik, napsal v článku O nový socialismus (13. října 1922, str. 1—2): »již roku 1920 ve své knize Strach z duše formuloval jsem a místy téměř doslovně, mnohé z problémů a názorů, jež přináší manifest Lit. skupiny«; 5 *knihu tenkrát podrobil za mladé kritice A. M. Píša* — stati Kniha ze strachu a o strachu v časopise Červen IV, č. 3—6; 7 *František Götz* — literární kritik, byl tehdy vůdčím theoretikem Literární skupiny; 7 *přišlo to vhod V. Dykovi v »Lumíru«* — z 19. října 1922 (XLIX, č. 8, str. 445—446), kde v článku Manifesty s povděkem konstatoval, že manifest Literární skupiny značí »radikální odklon napravo«, třebaže »neobešel se bez kanonády, která má krýti ústup«; 13

mladí se popravují — ironická slovní hříčka: míněno jednak tak, že se sami mravně odsuzují, jednak že se dávají napravo; 14 *na valné hromadě Lit. skupiny* — viz vysv. k 241, 26.

245, 25 *co sám od básníka žádá* — v posudku Wolkrovy sbírky *Těžká hodina* (Kniha sociální poesie, Rudé právo ze dne 27. října 1922, str. 7) psal o ní Josef Hora jako o »opravdovém básnickém činu«, jenž, »doufejme, bude východiskem k další, zmužnělé tvorbě autorově, která nebude jen činem uměleckým, ale i sociálním...«

246, 2 *A. Kavon* — pseudonym Wolkrova učitele a přítele Antonína Dokoupila (viz vysv. k 193), jenž sám byl literárně činný, po časopisech i knižně; kromě této sbírky veršů, jejíž první vydání vyšlo rok předtím, vydal už dříve i později jednak dramatické práce, jednak knihy vypravěčské prózy.

248 *v ukázce ze sbírky Město v slzách* — z její Básně úvodní, má být správně: 11 v jich náruč; 14 nespravedlivostí; 16 opřen jsa o zeď

250, 33 *exaltace* (z lat.) — vzrušení.

251, 25 *imaginárnost* — viz vysv. k 242, 36.

252, 10 *dr. A. Ráz* — JUDr Arnošt Ráz (1884—1925), básník, strýc Konstantina Biebla a Wolkrův přítel. V raných sbírkách veršů (*Intimní tragoedie* a *Byly večery*, obě 1903) byl křehkým lyrikem ironického stesku a náladového zasnění, zádumčivě rozjímavého; verše, jež pak uveřejňoval — pořádku — po první světové válce a jež byly laděny jejím zážitkem, nově se vyznačovaly oproštěnou notou vroucího soucítění s utýraným, poníženým lidstvím, kultem láskyplného srdce a snem lidského sbratření, přilnutím k prostému, tichému bytí a steskem po ztraceném ráji dětství — tedy motivy a tóny, pro které v něm tehdejší mladí lyrikové uctívali staršího druha, ano předehůdce, oceňující — zejména v jeho dřevorytech — i Rázovu výtvarnou vlohu; 11 *F. Götz* — viz vysv. k 244, 7; 32 *loňské oslavy Havlíčkovy* — roku 1921, k stým narozeninám.

253, 3 *sensualistický* (z lat.) — smyslový; 6 *pastýřská idyla* — míní se umělecký žánr, příznačný pro úpadkové epochy umění: unikající pravdivému znázornění společenské skutečnosti, libovali si jeho pěstitelé — ve službách vládnoucí třídy — ve vyumělkovaných obrazech z domněle šťastného, pokojného a spokojeného žití prostého lidu uprostřed přírody; 11 *civilní futuristé* — stoupenci futurismu (z lat. *futurus* = budoucí), uměleckého směru, jež několik let před první světovou válkou založil a jehož vůdčím představitelem byl italský spisovatel F. T. Marinetti (1876—1944). Wolker však zřejmě nemá na mysli jenom je, nýbrž všechny ty tehdejší básníky, kteří se proti

dosavadní tradici obdobně zaněcovali velkoměstským světem novodobé civilisace: objevovali její novou krásu, obdivovali se jejím technickým vymoženostem, opájeli se její prudkou a hlučnou dynamikou. Snad právě to chtěl vyznačit přívlastkem *civilní*, jenž však rovněž vyjadřuje pojem širší. Civilností se totiž vyznačovaly i jiné směry tehdejšího mladého umění, odhalující kouzlo prostého, denního občanského života, jenž se zdál dosavadní poesii podnětem a námětem málo poetickým. Průkopným hlasatelem a osobitým básníkem těchto zásad — samozřejmě bez formalismu futuristů i bez buržoasně nacionalistických a protisocialistických tendencí, jež učinily Marinettiho předchůdcem a posléze stoupencem fašismu — byl u nás před první světovou válkou St. K. Neumann, notující, zejména ve sbírce *Nové zpěvy*, chválu jak technické civilisace, tak občanského života a soužití.

253—254 *ukázka ze sbírky Město v slzách* — táž, o níž se zmiňuje vysv. k 248, jeví kromě odchylek od básníkovy textu, jež už tam byly vytčeny, ještě tuto další v 253, 33, kde má být správně: dokud z bratří mých

254, 5 *verbalismus* (z lat.) — záliba v přemíře slov, mnohomluvnost.

255, 31 *verš ze sbírky Hudba na náměstí* — pointa básně *Květnový den*, zní správně: Prach města jsi, v ten se obrátíš!

256, 22 *verš ze sbírky Hudba na náměstí* — z básně *Úraz na ulici*, zní správně: Srdce se třesou jedinou vibrací.; 26 *verš z téže básně*: společných osudů, společných neštěstí.

257, 5 *ukázka z titulní básně sbírky Hudba na náměstí* — rovněž není citována přesně. První dva verše tam znějí: Cos marně tu, srdce, jindy hledalo, | vzduchem teď chvěje.

258, 17 *jak kdysi správně napsal Hora* — Josef Hora v *Rudém právu* ze dne 29. května 1921 (*Dělnická besídka*, str. 3—4), v třetí části své kritické stati *Knihy českých spisovatelek*. Wolker si odtamtud vlepil do svého kalendářního zápisníku na rok 1921 (str. 46, archiv ZW) výstřižek právě této zásadní závěrečné pasáže: »Některé české spisovatelky vůbec nedovedou si představit lásku než jako „dravou touhu krve a šílené splnutí těl“ a z tohoto sviňstva bez lásky a chlípnosti [sic!], bez osudné vášně, z tohoto náhodného a bezútešného páření se vyrábějí „romány“ a povídky se stejně nemyslivou rozkoší jako jejich babičky punčochy pro vnuky z klubka bavlny. Kdyby jim někdo zakázal psát o milostných pletkách, nedovedly by napsat o jiném deset souvislých vět.«

259, 31 »*Matěj Poctivý*« — »fantastická lidová veselohra« Arnošta

Dvořáka a Ladislava Klímy: premiéru měla dne 22. února 1922 ve Stavovském divadle, téhož roku vyšla knižně.

260, 7 *praví Nietzsche* — pravděpodobně měl Wolker na mysli slova z třetího dílu jeho knihy *Tak pravil Zarathustra* (přel. Otokar Fischer, II. vyd., Praha 1920), z kapitoly O starých a nových deskách: »Miluji statečné: není však na tom dost, abys kolem sebe mlátil. Mlať si, ale věz do koho!«; 13 *projev »československých žurnalistů«* — Československá obec novinářská protestovala dne 25. února 1922 proti uvedení komedie Matěj Poctivý dopisem ředitelství Národního divadla, kde je žádala, aby »šetřilo respektu k stavu novinářskému a nedopustilo, aby na scéně Národního divadla karikovaly se postavy novinářů a činily z nich typicky podplatné živly«; 17 *Majakovskij* — Vladimír Majakovskij (1894—1930), vůdčí sovětský básník; Wolker má zřejmě na mysli jeho protikapitalistickou dramatickou satiru *Misterija Buff*, kterou psal v revolučním roce 1917 a dokončil příštího roku; 18 *vyjadřuje se expresionisticky* — expresionismus (z lat. *expressio* = výraz), formalistický umělecký směr, rozmáhající se již v letech před první světovou válkou, původně a zejména v Německu, liboval si v odtahité stylisaci a ve výrazu prudce vzrušeném, až křečovitém a křiklavém; u nás přechodně zapůsobil nejen na Lva Blatného, ale i na jiné brněnské členy Literární skupiny (viz vysv. k 241, 26), zejména přičiněním jejího theoretika Františka Götze (viz vysv. k 244, 7); 28 *provozována v Brně* — po prvé dne 27. února 1922 v tamním Národním divadle, na scéně jeho Starého divadla; 36 *»Ze života hmyzu«* — komedie bratří Čapků, vyšla knižně roku 1921, pražskou premiéru měla dne 8. dubna 1922 v Národním divadle.

261, 16 *díkce* (z lat.) — způsob vyjadřování.

262, 13 *šrámkovský a neumannovský sensualismus* — míní se poesie Fráni Šrámka, zejména ve sbírce *Splav* (1916), a St. K. Neumannna, na př. ve verších *Knihy lesů, vod a strání* (1914), vyvěrající ze smyslového okouzlení (viz vysv. k 253, 3), ať přírodního, ať milostného; 27 *blaseovanost* (z fr.) — netečnost.

263, 34 *státotvorní básníci* — mýněno ironicky; jako státotvorné posměšně byly tehdy u nás označovány zejména vládní politické strany, které svou kapitalistickou politiku a zpronevěru na zájmech pracujícího lidu maskovaly heslem státotvorného úsilí.

264, 3 *knihy Kratochvílova »Cestou revoluce«* — správně: *Cesta revoluce*; jejím autorem byl Jaroslav Kratochvíl a vyšla roku 1922.

265, 3 *Tirso di Molina* (1572—1648), pravým jménem Gabriel Tellez, náležel vedle Lope de Vegy a později Calderona k předním a nej-

plodnějším španělským dramatikům své doby; 4 *Friedrich Adler* (1857 až 1938), pražský německý spisovatel a překladatel, také z češtiny; přebásňoval díla starých španělských dramatiků, jeho zpracování komedie *Don Gil* pocházelo z roku 1902.

266, 2 *Moskevští* — proslulé Moskevské umělecké divadlo; jeho soubor vystupoval od jara 1921 pohostinsky v Praze, v Městském divadle na Král. Vinohradech; 32 *Šmíd* — František Leopold Šmíd (1848—1915), pražský kabaretní písničkář a zpěvák, autor sólových výstupů a divadelních her, z nichž nejznámější byl právě »obrázek z ovzduší alkoholu«, *Batalion*. Wolker jej pravděpodobně poznal nedlouho předtím doma v Prostějově, kde byl dne 22. března 1922 hrán ochotnickým Intimním jevištěm.

267, 16 *úryvek ze hry Na dně* — je citován z překladu Bořivoje Prusíka (II. vyd., Praha 1918, str. 69); 27 *Maurice Maeterlinck* (1862 až 1949, čti máterlink), belgický spisovatel flámského původu, píšící francouzsky, přechodně působil, zejména svými hrami, na Wolkrovy mladistvé literární pokusy, hlavně dramatické; jeho drama *Princesna Maleina* (1889, čti maléna) přeložila do češtiny Marie Kalašová (Praha 1894); 29 *Antonín Dokoupil* — viz vysv. k 103 a 246, 2; 20 *Jan Procházka* — byl tehdy profesorem dívčího reálného gymnasia v Prostějově; 30 *Alois Doležel* — akademický malíř, působil od roku 1919 jako profesor kreslení na prostějovském reálném gymnasiu.

268, 18 *Charles Baudelaire* (1821—1867, čti bódlér), *Paul Verlaine* (1844—1896, čti verlén) a *Artur Rimbaud* (1854—1891, čti rémbó) — francouzská trojice t. zv. »prokletých básníků«, v nichž rovněž u nás vzývali své učitele stoupenci *dekadentní* (z fr. *décadence* = úpadek) poesie, nazývané tak pro její úpadkové zásady a rysy.

270, 22 *Nešvera* — hudební skladatel Josef Nešvera (1842—1914) působil od roku 1884 v blízkosti Wolkrova prostějovského domova v Olomouci, kde byl ředitelem kůru a kde také zesnul; 27 *slečna Havránková* — Marie Havránková, tehdy učitelka na prostějovských dívčích školách, pianistka; učila Jiřího Wolkra od jeho osmého roku hře na klavír.

272, 2 *mistr Kocian* — profesor pražské konservatoře Jaroslav Kocian (1883—1950), světově proslulý virtuos na housle.

273, 3 *Umělecký klub* — založil v Praze roku 1917 skladatel a dirigent Vladimír Šak; vytvořil při něm symfonický orchestr, který řídil a který se později jmenoval Šakova filharmonie, ale již roku 1921 se rozpadl; *Presto* byla koncertní agentura v Praze, rovněž Šakova, spojená s hudebním nakladatelstvím a tiskárnou; 7 *bude ve*

Svédsku representovati — míní se tehdejší zájezd České filharmonie do Švédska.

277 *Devětsil* — viz vysv. k 231, 8; Wolker si ironicky dobírá jeho tehdejší zálibu v okázalých programových projevech, rychle se přítom měnících: »k čemu to bubnování, střelba, paráda a rachejtle!« psal v dopise dne 1. července 1921 (*LP*, 33) o »devětsiláckém čísle«, t. j. o předchozím čísle týdeníku Červen (IV, č. 12 ze dne 23. června 1921, viz vysv. k 292, 32), jehož obsah i uspořádání vyhradila redakce tehdejšímu členům Devětsilu.

283, 14 *repertour Národního divadla* — Wolker tu naráží na jeho tehdejší konservativní ztrnulost; 21 »28. říjen« — pražský deník, tehdy orgán t. zv. pokrokových socialistů, protimarxistické skupiny, která se roku 1919 za vedení Františka Modráčka odstěpila od sociální demokracie a založila vlastní stranu; 26 *linoleotisk* — tištěný z linoleorytu, jenž byl tehdy oblíbenou technikou mladých výtvarníků; 29 *strážníci mávali kyjem* — uniformovaná policie dostala tenkrát u nás místo poboční zbraně gumové obušky; 30 *Hašlerovy písničky s provensálským přízvukem* — narážka na tehdejší frankofilskou módu vlastenčící buržoasie; 34 »*Howg!*« — slovo, kterým v indiánkách jejich hrdinové obřadně končovali své promluvy.

284, 2 *voněl právě k dodekaedru* — kousavá narážka na kubismus (viz vysv. k 293, 8), na jeho zálibu v geometrických tvarech: dodekaedr (z řeč.) = dvanáctistěn; 13 *nikdo se neopovažuje malovati nebe modré* — Wolker si zde (viz 284, 36/285, 1) dobírá protirealistické tendence tehdejší malířské módy, zejména expresionistické (viz vysv. k 260, 18), kterým namnoze podléhali jeho mladí výtvarníci vrstevníci; odtud vzápětí citát z *Maxe Schneidra*, theoretika německého expresionismu, jehož knihu *Expressionismus im Drama* Wolker četl; 26 *volební právo* — aktivní i pasivní, dostaly ženy u nás v plné míře teprve po zániku monarchie, v prvních dobách republiky; 30 »9 *HP*« — častá tehdy posměšná přezdívka Devětsilu, viz vysv. k 231, 8 a k 277; 32 *individuální anarchista* — narážka na anarchistické nálady tehdejší radikální mládeže, také umělecké.

285, 6 *bytová krise* — postihla v Praze tehdy, za prvních let po válce, také chudé studenty z venkova, viz str. 26, 3; 11 *typy »Grafia«* — míní se typy tiskařského písma; Grafia byla tehdy co do úrovně přední, nejpokročilejší pražská tiskárna.

286, 3 *Ferdinand Engelmüller (1867—1924)*, český malíř krajinář; ale Wolker zřejmě tu posměšně míní jeho bratra, Karla Engelmüllera (1872—1950), a to jako spisovatele salonních milostných povídek;

24 *Tamen est aliquid usu in malo* — latinské rčení: přec i ve zlu je něco užitečného.

288, 12 *mezi těmito inserujícími plakáty* — v Právu lidu ze dne 10. července 1921 křivě obvinil Engelbert Kučera, bývalý tajemník dělnické rady Velkého Brna, některé funkcionáře a členy KSČ, že ještě před jejím založením přijali nebo přivezli ze Sovětského svazu vysoké peněžní částky a klenoty na komunistickou propagandu a na »zničení republiky«. Kučerova nařčení vzápětí vyvrátil tisk strany v čele s Rudým právem. A výkonný výbor KSČ vydal dne 21. července 1921 prohlášení, kde konstatoval, že »ani nynější komunistická strana, ani dřívější soc. demokratická levice nikdy neucházela se ani nepřijala žádné peněžní podpory ze zahraničí, tudíž ani z Ruska či z Maďarska (jak dříve bylo tvrzeno), a že veškeré pověsti v tomto směru šířené jsou pouhou lží«. Vedení sociálně demokratické strany se však nespokojilo s časopiseckým uveřejněním Kučerových nařčení, nýbrž je dalo plakátovat po celé republice, také v Prostějově, což bylo Wolkrovi jedním z přímých podnětů k této próze. Týž prostějovský orgán KSČ, Stráž lidu, kde ii básník otiskl, psal dne 21. července 1921 (II, č. 80, str. 2) ve zprávě Tonoucí se stébla chytá: »I na prostějovských nárožích vylepili pravičáci Kučerovo „odhalení“.«; 18 *Synek* — Jan Synek, tehdy odpovědný redaktor Stráže lidu, prostějovského listu KSČ, a spolu důvěrník KSČ v Olomoucké župě, byl Kučerou (viz předchozí vysvětlivku) nařčen, že přivezl z Ruska na komunistickou propagandu »33 velkých diamantů«. Wolker zde i dále ironicky naráží na odezvu, kterou mělo toto nařčení v Prostějově u nepřátel KSČ a která je patrná ze zprávy Ofensiva lží, uveřejněné ve Stráži lidu (rovněž dne 21. července 1921, str. 2): konstatuje se tam, že prostějovský soc. dem. list Hlas lidu po Kučerově nařčení obvinil Synka z útěku, ač ležel nemocen u sestry v blízkém Plumlově.

289, 18 *Armáda spásy* — reakční nábožensky filantropická společnost; byla založena roku 1865 v Londýně, roku 1878 se zorganizovala podle vojenského vzoru (se stejnokroji, vojenskými hodnostmi atp.). Vytkla si za cíl boj proti bídě hmotné i mravní, vpravdě však, financována kapitalisty, potlačovala v jejich obětech pomocí náboženské propagandy třídní vědomí a odpor proti vykořisťovatelům. Rozšířila se v kapitalistických zemích, u nás se usadila v roce 1919; 19 *Červend sedma* — kabaretní sdružení, původně studentské, působilo zprvu po venkově, od roku 1917 v Praze, kde v letech 1918—1921 mělo vlastní scénu.

291, 4 *»Zvon«* — konservativní literární týdeník, vycházel v Praze

v letech 1901—1941; 28 »*Staroslovan*« — reakční pražský týdeník, jehož »staroslovanství« bylo černosotněnsky kontrarevoluční.

292, 7 »*Smích republiky*« — pražský rádoby humoristický list nízké úrovně a zpátečnické tendence; 20 ve »*Švandu dudákově jakýsi Vavřínce Lebeda*« — byl to Ignát Herrmann, jenž pod tímto pseudonymem a způsobem parodujícím starobylý sloh (jako Haussmann v pamfletu, na nějž Wolker reaguje) a neumělý pravopis psával v letech 1887—1903 a znova roku 1913 ironické divadelní posudky do humoristického časopisu Švanda dudák, který tehdy sám řídil; knižně vyšly ve dvou svazcích Z poslední galerie (Praha 1939); 24 *Zlost, Kost, Chvost* — tak se Haussmannův pamflet, s nímž tu Wolker satiricky polemizuje, posmíval názvům dvou tehdejších literárních měsíčníků Host (viz vysv. k 241, 26) a Most (viz pozn. ke str. 236); první z nich mladí spisovatelé sami vydávali, do druhého namnoze přispívali; 26 »*Zpěvy samohany*« — ironická narážka na Haussmannovu sbírku satirických veršů Zpěvy hanlivé (Praha 1919); 31 *strana Modráčkova* — viz vysv. k 283, 21; 32 »*Červen*« — čtrnáctideník, později týdeník, vycházel v Praze v letech 1918—1922 za redakce St. K. Neumanna zprvu jako radikálně socialistický a posléze komunistický list, jenž na svých stránkách sdružoval tehdejší literární a politickou mládež; jeho spolupracovníkem byl také Jiří Wolker.

293, 4 *uved' je do ošemetného vztahu s S. K. Neumannem a Šrámkem* — t. j. Fráňou Šrámkem; Haussmannova satira se posmívala mladým spisovatelům pro jejich přilnutí k poesii obou spisovatelů; 8 *kubismus* (z fr. cubisme) — tak byl, zprvu jen posměšně, nazván novodobý umělecký směr, zejména výtvarný, a to podle geometricky zjednodušených obrazců a tvarů, k nimž směřoval v obrazech, plastikách, architektuře; vznikl ve Francii kolem roku 1907. Kubisté zdůrazňovali mnohost pohledu na předmět, který zároveň rozkládali v jeho základní prvky, lineární, plastické, barevné; z těch pak vytvářeli nové, umělé celky, protože nechtěli, jak říkali, napodobovat přírodu, nýbrž vytvářet novou, svébytnou skutečnost, nesouznačnou se skutečností přírodní: běželo tedy o směr úpadkově protirealistický, formalistický; 8 *futurismus, expresionismus* — viz vysv. k 253, 11 a 260, 18; 8 *infantilismus* (z lat. infans = nemluvně, dítě) — v tomto případě ta tendence umělecké tvorby, která se po první světové válce jevila také v našem mladém umění, ať slovesném, ať výtvarném — u samého Wolkra ve sbírce Host do domu —, zálibou v dětsky naivní představivosti a prostotě výrazu; 11 *za diamanty, které jim poslal Lenin z Ruska* — viz vysv. k 288, 18.

303, 7 *Nur Geduld* — Jen trpělivost, slova, jež Jiří Wolker slýchal z úst dr. Michaela Guhra, německého vedoucího lékaře v tatranskopoljanském sanatoriu, a která po něm s trpkou ironií opakoval; 22 *I uzdravit se mohou jen ti, co mají peníze* — viz LP, 103; 33 *Schwester Mary* — německá ošetřovatelka v tatranskopoljanském sanatoriu, kde se Jiří Wolker léčil.

304, 13 *σωφροσύνη* (řec.) — rozvážnost, skromnost, poslušnost; 30 *dopis Pišovi* — místy odchylného znění: viz LP, 103—104; 35 a 36 *Štěrba a Bergmann* — správně Berger, tehdy dvě známé pražské cukrárny.

305, 5 *dr. Kunsch* — zástupce vedoucího lékaře v tatranskopoljanském sanatoriu.

307, 16 *El Greco* (kol 1541—1614), vlastně Domenico Theotocopuli, malíř řeckého původu, byl ve Wolkrově době ceněn expresionisty (viz vysv. k 260, 18) pro nadsmyslný přísvit a vzrušený ráz svých maleb, křečovitě deformujících postavy a tvary; 18 *a contrario* (lat., čti á kontrárió) — proti tomu, naopak; 19 *Raffael* — Raffaello Santi (1483—1520), proslulý italský malíř, architekt a sochař renesančního období.

313, 14 *Wedekind, Przybyszewski a Strindberg* — německý dramatik Frank Wedekind (1864—1918), polský spisovatel Stanisław Przybyszewski (1868—1927) a švédský romanopisec a dramatik August Strindberg (1848—1912) ztělesnili ve svém díle onen úpadkový typ ženy-běsa, o kterém se vypravěč zmiňuje v definitivním znění povídky *Ilda*, viz str. 30, 16; 29 *Já nejsem žena, já jsem strom* — úvodní verš básně Fráni Šrámka *Advent* ve sbírce *Splav*.

336, 24 *šifrák* (z něm. der Schiefer = břidlice) — úlomek břidlice, v širším smyslu ostrý kámen, jakým se dá dobře házet.

337, 9 *kopec* — trs brambor.